

ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ КОРИСЛИВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

MEASURES OF COUNTERING CRIME IN THE CONTEXT OF THE CONTEMPORARY CRIMINOLOGICAL POLICY OF UKRAINE

Надвірнянська Н.М.,
старший викладач кафедри правознавства
Івано-Франківська філія Відкритого міжнародного
університету розвитку людини «Україна»

У статті досліджено фундаментальні підходи до розуміння заходів протидії корисливій злочинності в контексті сучасної кримінологічної політики України. Доведено, що попередження економічної злочинності необхідно розглядати як цілісну соціальну систему, що пов'язана із діяльністю адміністративних органів влади, громадських утворень та окремих фізичних осіб, яку певною мірою координують правоохоронні органи з метою усунення детермінант даного виду злочинності. Обґрунтовано, що доцільно використовувати потенціал громадських організацій у попередженні економічної злочинності.

Ключові слова: злочин, злочинність, корислива злочинність, економічна злочинність, протидія злочинності.

В статье исследованы фундаментальные подходы к пониманию мер противодействия корыстной преступности в контексте современной криминологической политики Украины. Доказано, что предупреждения экономической преступности необходимо рассматривать как целостную социальную систему, связанную с деятельностью административных органов власти, общественных образований и отдельных физических лиц, которую в определенной степени координируют правоохранительные органы в целях устранения детерминант данного вида преступности. Обосновано, что целесообразно использовать потенциал общественных организаций в предупреждении экономической преступности.

Ключевые слова: преступление, преступность, корыстная преступность, экономическая преступность, противодействие преступности.

The article investigates the fundamental approaches to the understanding of measures of counteraction to beneficial crime in the context of modern criminological policy of Ukraine. It has been proved that the prevention of economic crime should be considered as an integral social system connected with the activities of administrative authorities, public entities and individuals, which are to some extent coordinated by law enforcement agencies in order to eliminate the determinants of this type of crime.

It is substantiated that it is expedient to use the potential of civic organizations in preventing economic crime, as they are capable of achieving significant results in this direction, using their own channels of communication with different segments of society, including those who are most inclined to commit economic crimes.

It is concretized that the problem of prevention of economic crime should be approached comprehensively, eliminating, first of all, economic imbalances in the country, favorable factors that make criminal activity in the field of economy highly profitable and often impunity.

It was concluded that special attention should be paid to numerous NGOs that, in the context of the formation of civil society in Ukraine, are at a new stage of development, gaining ever greater influence on economic, political and social events in the country.

It has been argued that the difficult conditions of work of the employees of the criminal justice bodies, the lack of proper state financing, and relatively low wages are factors that motivate police officers to carry out preventive activities.

On the basis of the study concluded that the fact of carrying out preventive work remains unnoticed, and the legal regulation of preventive activities requires legislative regulation. Therefore, a significant increase in the implementation of measures to prevent economic crime has long been a demand for time, an urgent step in the process of total modernization of our country.

Key words: crime, criminality, mercenary criminality, economic crime, counteraction to crime.

На сьогодні постала нагальна потреба нового концептуального підходу до дослідження феномену сучасної корисливої економічної злочинності, особливо детермінант, що її породжують, динаміки і структури найбільш небезпечних корисливих злочинів, ефективності роботи відповідних органів із протидії у контексті сучасної кримінологічної політики України. Тому тема дослідження є надзвичайно актуальною.

Дослідженню корисливої злочинності були присвячені роботи таких вчених, як: І.М. Даньшин, О.М. Джужа, А.Ф. Зелінський, М.І. Камлик, Я.Ю. Кондратьєв, М.Й. Коржанський, Н.Ф. Кузнецова, В.В. Лунєєв, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, В.Д. Сущенко, В.Я. Тацій, С.В. Трофімов, В.І. Шакун, Ю.С. Шемчушенко, О.М. Яковлев та ін.

Метою статті є дослідження правової природи заходів протидії корисливій злочинності у контексті сучасної кримінологічної політики України, формулювання пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства України.

В умовах посилення кризових явищ в економічному, політичному житті держави, тривалих процесів реформування органів виконавчої влади, в т. ч. і правоохоронних органів, заходи попередження сучасної корисливої економічної злочинності відходять на задній план. Так, сьогодні в Україні практично відсутня профілактична робота щодо попередження економічних злочинів. Такий стан справ

сприяє вчиненню злочинів, наслідки яких посягають на інтереси держави, зокрема у сфері економіки, а також проявляються у розширенні тіньового сектора та зростанні дефіциту державного бюджету. Стан проведення превентивних заходів, які зводяться до формального проголошення такого виду роботи, є вкрай незадовільним. На нашу думку, це неприпустимо, особливо в час нелегких трансформацій, які переживає наша країна.

Вважаємо, що під попередженням економічної злочинності слід розуміти організовану цілеспрямовану діяльність як держави загалом, так і правоохоронних органів зокрема у напрямі впливу на певну категорію осіб, груп та об'єднань задля ліквідації причин та умов економічної злочинності. Водночас, попередження економічної злочинності необхідно розглядати як цілісну соціальну систему, що пов'язана із діяльністю адміністративних органів влади, громадських утворень та окремих фізичних осіб, яку певною мірою координують правоохоронні органи з метою усунення детермінант даного виду злочинності.

У кримінологічній доктрині виділяють ранню та безпосередню форми попередження злочинів. Відповідно до цього, раннє попередження економічних злочинів спрямоване на:

– виявлення джерел кримінальних та інших анти-суспільних впливів на певну особу чи відповідну групу

осіб ще до того моменту, як їхня поведінка зазнала такого впливу;

– одночасне виявлення сумнівних контактів особи, яка профілакується (аби вплив на певні життєві обставини).

Звідси випливає, що завданням раннього попередження є протистояння негативному впливу й інформування особи, яка профілакується, про небезпечність таких контактів.

Щодо безпосереднього попередження економічних злочинів, то воно стосується осіб із поведінкою, яка засвідчує наявність у них негативних інтересів, звичок, стереотипів (віддалення від позитивного мікросередовища, наявність сумнівних знайомств, ведення безпосередніх контактів із криміналітетом тощо) та які беруть безпосередню участь у скоєнні економічних правопорушень. Завдання безпосереднього попередження полягає у стриманні особи від того, щоб вона у майбутньому стала на шлях злочинності, та схиляння її до виправлення, зміни мікросередовища спілкування з негативного на позитивне [1, с. 135].

Попередження економічної злочинності є безпосереднім завданням працівників Департаменту захисту економіки Національної поліції України, які повинні усувати причини й умови, що провокують економічну злочинність, а також встановлювати осіб, схильних до вчинення такого виду злочинів. Варто погодитися з науковою позицією вчених, які стверджують, що на практиці набагато легше попередити факт учинення злочину, аніж долати його негативні наслідки. Профілактика злочинів може ефективно здійснюватися лише у тому разі, якщо:

– чітко усвідомлена мета проведення профілактичних дій;

– правильно підібрані кадри, які зможуть реалізувати затверджений план дій;

– розписана схема проведення такого виду роботи;

– визначена правова і методична її регламентація;

– виділені необхідні матеріальні ресурси [2, с. 112].

Якість профілактичної роботи залежить від якості підготовки працівника, що її здійснює. Потрібно досконало володіти не лише знаннями у галузі права, економіки, менеджменту, банківської справи, а й методами психоло-

гічного впливу, вмінням аргументовано доводити та переконувати. Для цього потрібно підвищувати кваліфікацію практичних працівників шляхом проведення інтенсивних курсів із психології впливу та серйозно займатися підготовкою майбутніх фахівців у ВНЗ, передбачивши у навчальних планах вивчення відповідних навчальних дисциплін [2, с. 113].

Одним із видів здійснення профілактики є поширення інформації через ЗМІ. Позитивним у такому виді профілактики є те, що, хоч вона і здійснюється дистанційно, під її вплив можуть потрапити особи, злочинні наміри яких є невідомими. Тому вважаємо, що доцільно активніше використовувати ЗМІ з метою попередження економічної злочинності.

Несприятливим фактором для попередження економічної злочинності є те, що здійснення такої діяльності практично ніде не фіксується та не впливає на показник якості роботи, а, отже, не мотивує працівника до її здійснення. З огляду на зазначене, доцільним вбачається забезпечення ефективної реалізації політики у сфері профілактики правопорушень шляхом розроблення та здійснення комплексу заходів, спрямованих на усунення причин та умов вчинення протиправних діянь, налагодження дієвої співпраці правоохоронних органів та центральних і місцевих органів виконавчої влади, а також розроблення системи мотивації та відповідної винагороди працівників за якісну профілактичну діяльність. Крім того, до проблеми попередження економічної злочинності варто підходити комплексно, усуваючи економічні дисбаланси в країні та фактори, що роблять злочинну діяльність у сфері економіки високорентабельною та часто безкарною.

Ю.В. Нікітін визначає пріоритетні заходи профілактичного характеру, які здатні сприяти зменшенню загроз, що детермінують злочинність у сфері економіки:

а) побудова такої структури економіки, яка здатна забезпечити зростання усіх сфер життєдіяльності та потреб соціальної сфери. Заходи, необхідні для формування вказаної структури, вказані на рис. 1;

б) посилення фінансової безпеки. Нова фінансова політика держави повинна бути спрямована на різке підви-

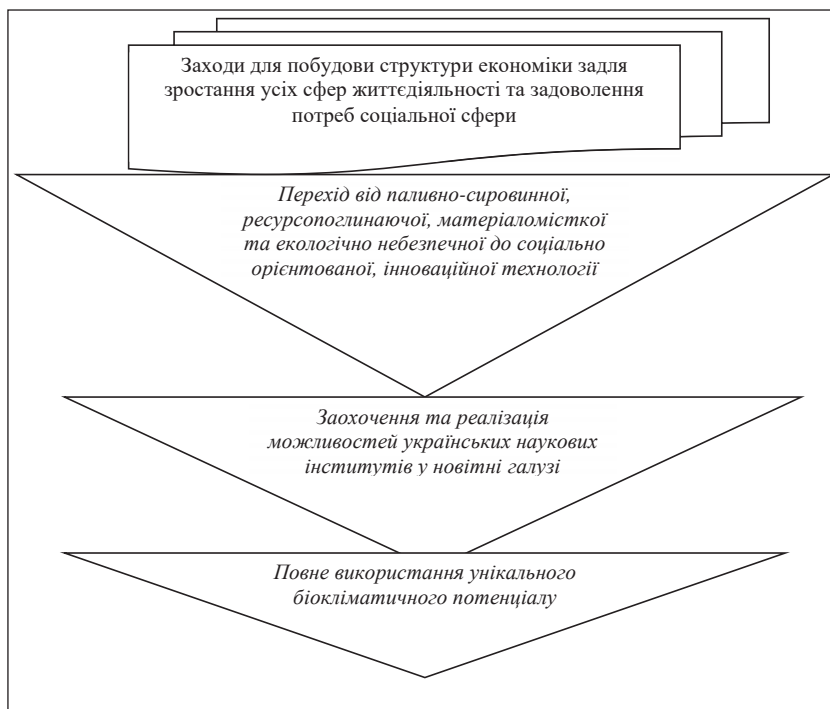

Рис. 1. Заходи для побудови структури економіки у напрямі зростання усіх сфер життєдіяльності та задоволення потреб соціальної сфери (складено автором)

щення сприйняття економікою технологічних і організаційних нововведень, оновлення виробничого потенціалу;

в) забезпечення енергетичної та продовольчої безпеки. Зважаючи на подорожчання традиційних енергоносіїв (вугілля, нафти, газу, гідроенергоресурсів), невідкладно слід запроваджувати новітні енергоощадні технології, а в сільському господарстві швидше переходити до вільного розвитку всіх форм господарювання, цілеспрямованої державної підтримки аграрного сектору (відповідної цінової, технічної, соціальної політики), ринку землі, іпотечного кредитування тощо;

г) підвищення безпеки у сфері глобального інформаційного простору;

д) виважена регіональна політика і контроль за розміщенням продуктивних сил. Необхідно посилити державний контроль за функціонуванням виробничих потужностей, у т. ч. тих, що належать до військово-промислового комплексу та негативно впливають на техногенний стан навколишнього середовища. Технічне оновлення наявних і розміщення нових виробничих потужностей має ґрунтуватися не тільки на економічних та географічних, а й на екологічних та соціальних критеріях;

е) підвищення конкурентоспроможності української продукції на міжнародних ринках завдяки поглибленню процесів раціоналізації глобальних економічних відносин;

ж) забезпечення національних інтересів у світовому розподілі праці з дотриманням принципів рівноправності у вирішенні спірних питань та максимальна участь у роботі міжнародних економічних організацій [3, с. 142–143].

Заходи запобігання злочинним проявам у сфері економіки, в т.ч. і банківській сфері, інвестиційному секторі, повинні реалізовуватися через запровадження правового механізму, який здатний:

- усунути непрозорість прийняття рішень;
- унеможливити нелегальну економічну діяльність та незаконне переміщення товарів через митний кордон України;
- налагодити тісну співпрацю центральних органів влади з органами місцевого самоврядування і громадянами у протидії злочинності та корупції;
- посилити соціальний контроль за злочинністю та особами, звільненими з місць позбавлення волі;

– пропагувати у ЗМІ принципи моралі і правової культури [4, с. 18].

Водночас, факторами низької ефективності організації дієвої протидії злочинній діяльності в економічній сфері з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій варто визнати ряд чинників (рис. 2.)

Виконання вищезазначених дій передбачає постійне проведення правоохоронними органами ґрунтовного аналізу кримінологічної ситуації, на основі результатів якого слід розробляти заходи щодо виявлення і викриття осіб, що вчинили злочини, забезпечення їхнього покарання та виправлення. Така діяльність здійснюється щодо злочинів, які вже вчинені, але її соціальне значення полягає в тому, щоб попередити нові злочини, утримати від зазіхань на злочин інших нестійких членів суспільства, підвищити активність суспільства щодо протидії злочинності.

Узагальнення цих даних, враховуючи специфіку об'єкта злочинного посягання (людина, її життя, здоров'я, майно, законні інтереси; інтереси держави або громадських організацій; економічні інтереси суб'єктів господарювання тощо), сприяє впровадженню системи спеціальної профілактики, яка має диференційований характер.

Цілеспрямована діяльність із попередження економічної злочинності повинна здійснюватися не тільки безпосередньо Департаментом захисту економіки Національної поліції України, а й іншими державними органами (Міністерством внутрішніх справ, прокуратурою, Міністерством юстиції, судами тощо). Спільна управлінська діяльність всіх зазначених суб'єктів попередження економічної злочинності здатна чинити потужний профілактичний вплив на відповідні об'єкти, які полягають у системі організаційних, технічних, психологічних, моральних, виховних та інших методів і засобів впливу. Така їх спільна діяльність сприятиме:

- зменшенню впливу негативних соціальних факторів на людину і суспільство;
- усуненню чинників, які детермінують злочинність;
- запобіганню впливу негативних чинників безпосереднього соціального оточення особи, формування анти-соціальної установки та мотивації протиправної поведінки індивіда;
- впливу на особу, яка здатна в силу своєї антисоціальної поведінки і способу життя здійснити злочин чи продовжити злочинну діяльність [91, с. 74].

Рис. 2. Чинники низької ефективності організації дієвої протидії економічній злочинності (складено автором на основі [5, с. 102])

Особливе значення мають відігравати численні громадські організації, які в умовах становлення громадянського суспільства в Україні знаходяться на новій стадії розвитку, набувають все більшого впливу на економічні, політичні, соціальні події в країні. Доцільно використовувати потенціал громадських організацій у попередженні економічної злочинності, оскільки вони здатні досягти значних результатів у даному напрямі, використовуючи власні канали комунікації із різними верствами суспільства, в т. ч. представниками тих прошарків, які найбільше схильні до вчинення економічних злочинів.

Одним із пріоритетів кримінологічної політики має стати мотивація громадян до вирішення конфліктів законним шляхом. Профілактика буде спрямована на осіб, які вчиняють або готуються вчинити корисливі злочини. Стратегія також дозволить ліквідувати насильство в сім'ї,

допомагаючи тим сім'ям, які зазнають серйозних соціальних проблем, та розробляти програми для запобігання дитячої агресії та жорстокого поводження з дітьми з боку їхніх батьків.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що нелегкі умови праці працівників органів кримінальної юстиції, відсутність належного державного фінансування, порівняно низька заробітна плата – чинники, що демотивують працівників поліції у здійсненні попереджувальної діяльності. Сьогодні факт здійснення профілактичної роботи залишається малопомітним, а правова регламентація профілактичної діяльності потребує законодавчого врегулювання. Тому суттєва активізація впровадження заходів із попередження економічної злочинності вже давно є вимогою часу, невідкладною у процесі тотальної модернізації нашої країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Олійничук О.І. Правові основи протидії економічній злочинності: навч. посіб. Тернопіль: ФОП Шпак В.Б., 2016. 241 с.
2. Ревак І.О., Охримович М.М. Попередження економічної злочинності як невід'ємна складова ефективної роботи працівників органів внутрішніх справ. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. 2012. Вип. 1. С. 111–117.
3. Нікітін Ю.В. Особливості запобігання та протидії економічній злочинності як дестабілізуючого чинника економічної безпеки держави. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2015. № 5. С. 139–145.
4. Рогозін С.М. Попередження економічної злочинності. Митна справа. 2013. № 4. С. 17–22.
5. Тишлек Д.П. Комп'ютерна розвідка як один із пріоритетних напрямів протидії економічним злочинам. Використання сучасних інформаційних технологій в діяльності Національної поліції України: матеріали науково-практичного семінару (Дніпро, 25 листопада 2016 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 101–102.